

людини, здійснення діяльності, спрямованої на зниження рівня дорожньо-транспортних пригод, належного рівня організації охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії на виробництві, засоби по охороні навколишнього середовища, рівень охорони здоров'я, що відповідає сучасним вимогам і т. ін.

Юридичні гарантії біологічних прав і свобод являють собою систему умов та засобів, що забезпечують захист цих прав. До числа умов належать, з одного боку, нормативне закріплення цих прав і їхні гарантії, а з другого боку, наявність ефективної судової системи і системи правоохоронних органів. Засобами забезпечення прав і свобод є засоби реагування, якими наділяються судові та правоохоронні органи для поновлення порушених прав, тобто закріплені за ними повноваження.

УДК 342.81/82

О. М. Стець

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Пріоритетним видом здійснення народовладдя в Україні є безпосереднє здійснення влади, яке, як правило, є безпосереднім народовладдям, прямою, безпосередньою демократією у вигляді виборів, референдумів тощо.

Закономірно, що один з перших розділів чинної Конституції України присвячений безпосередньому народовладдю, його основним формам — виборам та референдумам [1].

Саме в цьому розділі Конституції України відображено і закріплено зрушення, які відбулися в Україні у розвитку і функціонуванні безпосередньої демократії після проголошення її незалежності, а також істотно зміцнюються її конституційні основи.

Звичайно, що в Конституції України не може бути охоплено усі питання прямого народовладдя. В ній закріплюються, перш за все, найважливіші інститути безпосереднього народовладдя, зокрема основні форми прямого народовладдя, принципи виборів, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування щодо призначення виборів, вирішуються інші істотні питання щодо виборів.

Більш детально регулювання виборів як форми безпосередньої демократії викладено в законах про вибори Президента України, народних депутатів та вибори до органів місцевого самоврядування.

З погляду конституційного права вибори — це форма безпосередньої демократії, що являє собою спосіб формування представницьких органів влади, обрання глави держави шляхом голосування уповноважених осіб на альтернативних засадах.

На сьогодні в Україні вже існують закони, які охоплюють своїм регулюванням всі істотні сторони відповідних суспільних відносин.

З початку незалежності України українське виборче законодавство пройшло довгий шлях свого становлення. Не завершилося воно і сьогодні. Практика національного правотворення характеризується частим переглядом законодавства про вибори, що обумовлено пошуком оптимальних моделей виборчої системи, спробами уточнення виборчих процедур знаходження політичних компромісів перед проведенням чергових загальнодержавних виборів.

При цьому майже кожні вибори традиційно проводяться за новим виборчим законом: 18 березня 2004 р. Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до Закону України «Про вибори Президента України», в якому Закон України «Про вибори Президента України» викладено в новій редакції, і за змістом він є скоріше новим виборчим законом [2], 25 березня 2004 р. приймається новий Закон «Про вибори народних депутатів України» [3], 6 квітня 2004 р. — «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [4], які цілком узгоджуються з Конституцією України.

Якщо два останні закони набирають чинності з 1 жовтня 2005 р., і ще попереду майбутні вибори до парламенту України та органів місцевого самоврядування, які проходять навесні 2006 року за цими новими законами, то Закон України «Про вибори Президента України» в редакції від 18 березня 2004 р., що набрав чинності з дня його офіційного опублікування, вже реалізовано на практиці — на останніх виборах Президента України, які проходили надзвичайно драматично та довго, вперше в історії України — з судовим оскарженням результатів виборів у Верховному Суді України, проведенням переголосування.

Поступове перетворення виборів із формального процесу на справжнє і реальне народне волевиявлення вимагає створення належного правового механізму організації, проведення та гарантування виборів [5].

Безперечно, що механізм гарантування виборів насамперед пов'язаний з гарантуванням реалізації активного і пасивного виборчого права громадян України — права вільно обирати і бути обраним до органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

У науці конституційного права під гарантіями виборчого права розуміють систему засобів, за допомогою яких Конституцією та іншими законами України встановлюється порядок організації та проведення виборів, забезпечується його охорона, а в разі порушення встановленого порядку виборів відновлюється їх конституційність та законність [6].

Важливою особливістю системи гарантій виборчого права є наявність у цій системі переважної кількості гарантій регуляторного характеру (що забезпечують належне правове регулювання механізму організації всього виборчого процесу).

Серед усієї системи гарантій виборчого права значна кількість гарантій пов'язана з безпосередньо наданою можливістю поновлення порушених прав суб'єктів виборчого процесу.

Суб'єктами гарантування виборчих прав громадян є насамперед Україна як демократична правова держава в особі органів державної влади — Верховна

Рада України як єдиний законодавчий представницький орган держави, Президент України як гарант Конституції України, прав та свобод людини і громадянина, Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади, Центральна виборча комісія як постійно діючий орган, що забезпечує організацію проведення президентських та парламентських виборів, організовує консультативне та методичне забезпечення виборів органів місцевого самоврядування (ВР АРК, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів) [7; 8]. І насамперед реальне забезпечення захисту виборчих прав громадян України виборчим законодавством покладається на судові органи. А саме — Конституційний Суд України, що вирішує питання відповідності нормативно-правових актів Конституції України та дає офіційне тлумачення законів та Конституції України.

Кожним із нових законів про вибори народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів чітко визначено порядок організації, проведення виборів, послідовність виборчих стадій, механізм здійснення виборчих процедур, встановлено гарантії щодо захисту широкого кола виборчих прав громадян України.

Порівнюючи кількість гарантій, встановлених виборчим законодавством минулих років з гарантіями за новим законодавством, можна сказати, що коло виборчих гарантій громадян розширюється та їх рівень зростає [9; 10]. Розширено коло суб'єктів оскарження порушень на виборах: виборці, політичні партії, їх блоки, кандидати тощо. Всі виборчі права громадянина захищаються насамперед судовими органами. Кожному громадянину гарантовано право оскаржити в суді дії чи бездіяльність всіх виборчих органів, як Центральної виборчої комісії, так і територіальних чи дільничних виборчих комісій.

Також повноваження щодо надання гарантій громадянам законно здійснювати свої права під час виборів мають Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури України, органи внутрішніх справ [6].

Одним з показників розвитку громадянського суспільства є роль неурядових громадських організацій та політичних партій у суспільному житті. Статтею 15 Конституції України встановлено, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності [11].

На сьогодні в Україні носіями різноманіття ідеологій при функціонуванні суспільних інституцій є об'єднання громадян і політичні партії. До того, за новими Законами України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» Україна переходить до пропорційної системи парламентських виборів та виборів обласних, районних, міських, районних у містах рад, що приведе до надзвичайно важливої ролі у забезпеченні виборів політичних партій та блоків. Політичні партії визначені Конституцією України як суб'єкти права на участь у виборах, тому що сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян. Тому, аналізуючи нове виборче законодавство, можна сказати, що політичні партії виступають пріоритетними суб'єктами гарантування законних виборчих прав громадян України зокрема

та проведення виборчого процесу в Україні в цілому — формування складу виборчих комісій, висування спостерігачів на виборах тощо.

Не буде повним перелік суб'єктів гарантування виборчого права, якщо не назвати міжнародних спостерігачів.

З перших днів незалежності Україна постійно зміцнює свої позиції у міжнародних відносинах з іншими державами та міжнародними організаціями, вступила до Ради Європи, ПАРЄ, приєдналася до міжнародно-правових актів у сфері прав людини та постійно проводить роботу по імplementації їх норм до національного законодавства, насамперед до Конституції України. Таким чином, в Україні сформовано вид міжнародних гарантій у сфері виборів — спостереження за їх організацією, проведенням та дотриманням прав громадян України під час виборів.

Міжнародне спостереження на виборах в Україні було започатковано при проведенні першого Всеукраїнського референдуму на підтримку Акта проголошення незалежності України та перших президентських виборів в Україні, що відбулись 1 грудня 1991 р. Саме з того дня участь міжнародних спостерігачів на виборах стала одним з факторів законності, демократичності проведення виборів в Україні, підставою для визнання результатів волевиявлення в Україні на міжнародному рівні.

Однією з гарантій виборчих прав громадян виступає встановлена система юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, до якої в залежності від ступеня небезпеки порушення належать конституційна, адміністративна, дисциплінарна та кримінальна відповідальність.

Так формами конституційної відповідальності за порушення виборчих прав громадян є визнання неконституційними положень законодавства, відмова в реєстрації кандидата, зняття з реєстрації кандидата, визнання виборів недійсними тощо.

До адміністративної відповідальності притягуються особи, що здійснювали публічні заклики чи агітацію щодо бойкоту президентських чи парламентських виборів, поширення неправдивих відомостей про кандидата, агітацію в день голосування чи після припинення передвиборної агітації, втручання в роботу виборчих комісій тощо.

Дисциплінарна відповідальність передбачена у разі порушення трудових відносин під час організації та проведення виборів, невиконання членами виборчої комісії, які працюють на постійній та платній основі, в період організації підготовки та проведення виборів своїх повноважень та трудових обов'язків.

Захист прав громадянина обирати забезпечується і кримінальним законодавством України у разі скоєння злочинів. На сьогодні Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права, неправомірне використання виборчих бюлетенів, умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів, вчинене членом виборчої комісії або іншою службовою особою з використанням влади чи службового становища та ін. [12].

Зараз не можна говорити, що на цьому система гарантій виборчого права громадян України є вичерпною.

З часом характеристика системи гарантій захисту виборчих прав громадян буде розширюватись, удосконалюватись, що продиктовано належним функціонуванням держави та політичним життям суспільства в цілому та пошуком оптимальних моделей виборчої системи зокрема.

Для цього необхідно активізувати роботу щодо правової освіти населення з питань їх виборчого права і виборчого процесу, удосконалювати роботу виборчих комісій, організацію підготовки та проведення виборів тощо.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії ВР України 28.06.1996 року. — К.: Вид-во Ін-ту законодавства Верховної Ради України, 1996.
2. Про вибори Президента України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1630-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — № 14. — С. 28.
3. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25.03.2004 р. № 1665-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — № 14. — С. 115.
4. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 06.04.2004 р. № 1667-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — № 14. — С. 191.
5. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий. — К.: Ін Юре, 1997.
6. Виборче право України: Пам'ятки. / За ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставпічук — К.: Парламент. вид-во, 2003.
7. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 17.12.1997 р. № 733/97-ВР (із змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 5. — С. 17.
8. Постанова Центральної виборчої комісії «Про регламент Центральної виборчої комісії» № 352 від 13.08.1998 року.
9. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. (втратив чинність) // Урядовий кур'єр. — 1999. — 25 берез.
10. Законодавство про вибори Президента України: Наук.-практ. посіб. / М. І. Панов, С. Г. Серьогіна, Ю. П. Битяк та ін. — Х.: Одиссей, 2004.
11. Юридичний вісник. — 2004. — № 2-3. — С. 264.
12. Юридична енциклопедія / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. — К.: Укр. енцикл., 2001.

УДК 659.3:342.8(477)

А. В. Дашковська

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку української державності все більш актуальною стає проблема правового регулювання участі засобів масової інформації в виборчому процесі. ЗМІ відіграють значну роль як посередник між державою та суспільством, але законодавство, яке регулює відносини в інформаційній сфері, потребує значного оновлення та вдосконалення.

1. Вибори Президента України 2004 року виявили необхідність вдоскона-